

inquit, nimirum, quomodo Deus sit visibilis, vel invisibilis a creatura, quod mysterium altissimum est, estque (ut ego judico), totius ordinis gratiæ, ac proinde ipsius etiam prædestinationis fundamentum, et ideo in primo tractatu hujus operis per cætera attributa brevissime discurremus supponendo ea, quæ vel in Metaphysica, vel in aliis nostris opusculis de illis tractavimus, illaque addendo, quæ ad supernaturalem Theologiam spectant: de visione vero creata Dei latius dicemus.

De illis autem quæstionibus, quæ vel in prologo sententiarum, vel in principio primæ partis tradi solent, id est, de theologia, ejusque objecto, et proprietatibus, in hoc opere nihil dicemus, tum quia brevitati studemus tum præcipue, quia, si omnes quæstiones illæ spectentur, quatenus ex generalibus principiis Metaphysicæ pendent, ut sunt, de unitate scientiæ, vel formalitate objecti ejus, de speculatione, et praxi, et similibus, in Metaphysica hæc omnia sunt a nobis tradita, et fere in initio cujuscumque scientiæ, etiam ipsius Dialecticæ, præmitti solent. Si autem considerentur nostræ Theologiæ proprietates, ut aliquo modo supernaturales sunt, habent dependentiam a lumine fidei, et sine illius doctrina intelligi non possunt, et cum illa facillime expediuntur, ideoque (si vita comite, et Deo bene juvante, post doctrinam de gratia, de theologicis virtutibus doctrinam tradere, concessum aliquando fuerit) simul cum fide, de theologia ipsa, imo de omni virtute supernaturali intellectus, per quam Deus in hac vita cognosci solet, disseremus. Nunc ea, quæ clara sunt, nobisque sufficient, supponimus, scilicet theologiæ objectum, vel primum, vel suo modo adæquatam, Deum esse, prout unus, et trinus est, et prout est primum principium, et finis ultimus creaturarum omnium. Quod objectum a fide recipit hæc scientia, ideoque ex principiis fide divina revelatis, et creditis, ad suas veritates demonstrandas procedit, et inde suam unitatem, et certitudinem, aliasque perfectiones participat. In hoc vero opere, ea pars hujus doctrinæ tantum a nobis traditur, quæ circa Deum ipsum versatur.

INDEX CAPITUM LIBRI PRIMI.

DE ESSENTIA DEI.

CAP. I. <i>An Deus sit ens necessarium.</i>	CAP. IX. <i>An Deo convenient alia attributa.</i>
CAP. II. <i>Sit-ne esse Dei de essentia ejus.</i>	CAP. X. <i>Distinguanturne attributa ab essentia.</i>
CAP. III. <i>Quale esse sit de essentia Dei.</i>	CAP. XI. <i>Sint ne attributa de essentia Dei.</i>
CAP. IV. <i>De simplicitate Dei in se.</i>	CAP. XII. <i>An Divinitas sit de essentia Dei.</i>
CAP. V. <i>Deum non venire in compositionem.</i>	CAP. XIII. <i>An attributa includant se in vicem essentialiter.</i>
CAP. VI. <i>De Divina unitate.</i>	CAP. XIV. <i>Quomodo de Deo attributa enuntientur.</i>
CAP. VII. <i>De veritate divini esse.</i>	
CAP. VIII. <i>De bonitate divini esse.</i>	

LIBER PRIMUS.

DE EXISTENTIA DEI

DE ESSENTIA EJUSQUE ATTRIBUTIS IN COMMUNI.

Ad nostrum institutum accedentes, præsentem tractatum tribus libris comprehendemus. In primo de Dei existentia et essentia dicemus, ac subinde generalem de attributis divinis doctrinam trademus. In secundo de negativis attributis dicemus, inter quæ unum est, esse incomprehensibilem et invisibilem, cujus occasione de visione beatifica dicemus. In libro autem tertio, affirmativa seu positiva attributa explicabimus. In hoc autem primo libro prius de existentia Dei tractabimus, quoniam hoc est perfectionum omnium fundamentum; postea quid sit Deus, nostro rudi modo concipiendi et loquendi, declarare conabimur.

CAPUT I.

AN EXISTENTIA NECESSITATE ABSOLUTA DEO CONVENIAT, ID EST, AN DEUS NECESSARIO SIT.

1. Quoniam in hoc opere (ut dixi), in his veritatibus, quas de Deo, ut uno, fides docet, supponimus ea, quæ per naturalem Theologiam assequi possumus, in proprio loco esse tractata, duo solum in præsentis tractatu circa easdem veritates addere possumus, nimirum vel majorem certitudinem ex propriis principiis theologicis, vel majorem declarationem. Præsertim explicando, an veritas illa, de qua agitur, sit omnino eadem in se, prout a naturali et supernaturali Theologia traditur, vel ei aliquid addatur ex Theologia supernaturali.

2. In proposita ergo quæstione, duo vel tria utraque Theologia docet. Unum est, Deum esse: aliud est, necessario esse, seu quod idem est, Deum esse ens simpliciter et omni modo necessarium. Et in his continetur tertium, scilicet, esse ens a se, id est, non recipiens ab alio suum esse actualis existentiae, sed ex se illud habere. Hæc omnia demonstrata sunt a nobis in secundo tomo Metaphys. par-

tim disputatione 28, sect. 1, plenius vero tota disputatione 29. Has ergo veritates omnes docet etiam fides, ut mox dicemus, neque illis aliquid peculiare addit, præter ea quæ de perfectionibus divinis esse postea dicemus. Dico autem sacram doctrinam non addere aliquid dictis veritatibus, quantum ad rem directe cognitam de divino esse seu existentia: nam per modum cujusdam reflexionis supra cognitionem nostram seu circa veritates illas, ut cognoscibiles a nobis, videri potest aliquid addere, quamvis re vera solum in omnibus addat majorem certitudinem, ut ex sequentibus assertionibus constabit.

3. *Prima conclusio.* — Dico ergo primo: fide catholica tenendum est Deum esse: ita docuit SPIRITUS sanctus per David, Ps. 52, contra insipientem, *qui in corde suo dixit: Non est Deus.* Notat autem Augustinus dixisse in corde, quia vix est qui tam insignem blasphemiam coram aliis audeat ore proferre. Adeo autem crevit hæreticorum impudentia, ut dum nihil solidum aut stabile in suis erroribus inveniant, tandem in atheismum prolabantur, et Deum esse negent, ut Lindanus in sua Pano- plia latius refert. Hi tamen non audiunt Paulum dicentem: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est,* Heb. 11. Sed fortasse dicent Paulum loqui de illis, qui ad Deum accedunt, se autem non accedere ad Deum, quia cum Deum esse non credant, ad Deum accedere non possunt. Hi ergo omnibus paganis et gentilibus pejores sunt, nam omnem modum Religionis tollunt, et omnia fidei fundamenta ever- tunt, neque scripturas admittere possunt tanquam sermonem Dei, qui si non credunt Deum esse, multo minus credent ipsum loqui. Contra hoc ergo supervacaneum est ex Scrip- turis vel ex aliis locis theologicis argumen- tari; sed vel rationibus convincendi sunt, vel si sunt baptizati et pertinaces, igne suadendi.

4. *Objectio.* — Una vero difficultas occurrit, non circa veritatem ipsam, sed circa gradum certitudinis in assertionem positum. Quia non videtur fieri posse, ut fide credatur Deum esse. Nam fidei in assensu suo nititur testimonio ipsius DEI; ergo ut fides locum habeat, supponi oportet esse Deum; non ergo per ipsammet fidem credi potest Deum esse. Si enim credo per fidem Deum esse, ergo ideo credo esse, quia ipse dicit se esse; ergo jam credo vel suppono, ipsum dicere se esse; ergo suppono vel assentior ipsum esse; ergo impossibile est, quod ex dicto ejusdem Dei, ego credam Deum esse.

5. *Resolutio difficultatis.* — Hæc difficultas tangit illam de ultima resolutione fidei et de principiis, in quibus ipsa fides nititur, quæ ad materiam de fide spectat, et huc vocanda non est. Dicendum ergo breviter est, non repugnare assentiri Deum esse, ex testimonio ipsius Dei dicentis: *Ego sum qui sum*, et *qui est misit me ad vos*, Exod. 3. Potest enim persona, quæ latet seu oculis non videtur, auribus audiri, et de se ipsa testimonium perhibere quod sit, vel quod talis sit. Sic Christus, cum Samaritana non cognosceret illum sub ratione Messiae, testimonium de se perhibuit dicens: *Ego sum, qui et loquor tecum*, Joan. 4. Quo testimonio et illam obligavit ad credendum se esse Messiam, et ad credendum Messiam esse, qui illud testificabatur, nisi enim auctoritate Messiae illud dictum confirmaretur, fide dignum non efficeretur. Similiter Marci 6, cum Christus supra mare iret ad discipulos laborantes in remigando, et ipsi eum videntes non cognovissent, sed turbati putarent phantasma esse, ipse de se testimonium perhibuit dicens: *Ego sum*. Itemque post resurrectionem ingressus ad discipulos dixit eis: *Pax vobis, ego sum*. Cui voci magis credendum erat quam visui, juxta illud Petri: *Habemus firmiorem Propheticum sermonem, etc.* Sic ergo Deus revelando fidem, revelat se testificari res credendas, ex quibus una est, *Deum esse*. Quia potest Deus de se et de suo esse loqui, ac proinde testimonium præbere. In quo quidem testimonio supponitur Deum esse, ut dari possit, quia non loquitur nisi qui est, ut bene probat argumentum factum; non tamen supponitur cognitum ex parte credentis Deum esse ex vi illius testimonii, sed per illum eundem assensum creditur, et Deum esse, et ipsum dicere se esse, quia tanta est divina autoritas talique modo proponitur, ut totum id testimonio suo faciat creditu dignissimum, certissima fide.

6. *Altera conclusio.* — Secundo dico Deum

esse absoluta necessitate, seu esse ens simpliciter necessarium, ita ut existere illi necessario conveniat, de fide est. Hæc assertio sequitur ex præcedenti, vel illius sensum declarat: nam in hoc sensu docet fides Deum esse, tanquam veritatem quandam ita necessariam et infallibilem, ut deficere non possit. Idem ex alio fidei dogmate sequitur a posteriori, quia Deus est immutabilis et æternus; ita ergo est, ut initium sui esse vel finem habere non possit, nec transire ulla ratione de esse ad non esse; et hoc est, esse ens simpliciter necessarium, cui actualis existentia absoluta necessitate inest, ut ita loquamur. Et hoc totum Deus ipse significavit, quando de se singulariter et quasi per antonomasiam affirmavit: *Ego sum qui sum*, sibi que nomem imposuit: *Qui est*. Nam per illam absolutam appellationem significata est permanentia necessaria et immutabilitas divini esse. Ut notavit Nazianzenus or. 24, quæ est 2, in Paschat. et Augustinus lib. de ver. Relig.; cap. 49; Isidorus li. 7 Etymol.; cap. 4. Hilarius 1. de Trinitat. et Cyrillus; lib. 4. Thesau., cap. 6.

Effugium. — *Responsum.* — Quod si quis dicat in Hebræo non legi, *est, sed qui ero*, juxta Hebraicam proprietatem, ut Burgensis ibi et alii notarunt. Respondemus, vel esse consuetudinem illius lingue futurum pro præsentem ponere, ut Lippomanus ibi respondet; vel quod ad nostrum institutum spectat, non minus illo futuro significari necessitatem essendi Dei quam præsentem, quia ex necessitate essendi sequitur ut semper duraturus sit Deus, quod significatur illo indefinito verbo *ero*. Ratione veritas hæc ostensa est in citato loco Metaphysicæ, et patebit ex sequenti assertionem.

7. *Objectio.* — Objici vero potest, quia si Deus ita necessario est, ergo non potest concipi Deus non actu existens; consequens ostendit falsum *Stultus ille, qui in corde suo dixit: Non est Deus*. Item sequitur veritatem hanc: *Deus est*, per se notam esse etiam nobis, quia nomine Dei significatur res actu existens; per se autem et ex ipsis terminis notum est, rem actu existentem esse; ergo. Hæc objectio præbet nobis occasionem illius quæstionis, quam hoc loco omnes tractant, an propositio hæc: *Deus est*, sit per se nota. Sed de illa existimo sufficere quæ in dicto loco Metaphys., disput. 26, in fine, dixi. Et summa est, rem per illam propositionem significatam in se et per se notam esse, si ut est in se videatur. Nobis autem non esse per se notam, quia non concipimus clare Deum, prout in se est. Et licet apprehendamus signi-

ficatum illius vocis *Deus*, non statim in illo videmus vere illi attribui quod sit, quia non statim apparet clare, an vox illa rem veram vel tantum cogitatum significet. Quod patebit respondendo ad objectionem.

8. *Responsum.* — Ad primum concedo eum, qui non concipit rem actu existentem, non concipere Deum; unde insipiens ille qui dixit: Non est Deus, re vera non concipiebat Deum ut verum ens, nam ille error destruit omnino cognitionem et conceptum Dei: sed concipiebat quid ab aliis significaretur nomine Dei et putabat non esse nomen rei veræ, sed fictæ, sicut est chimera; et hoc modo dicimus illum non habuisse conceptum verum Dei, id est, tanquam rei veræ et non fictæ. At qui cognoscit veritatem illius propositionis: *Deus est*, per hoc cognoscit rem significatam hac voce *Deus*, non esse fictam, sed veram: et eo ipso quod vera est talem esse, ut necessario sit.

9. *Altera pars objectionis solvitur.* — Neque inde sequitur, quod posteriori loco objiciebatur, propositionem illam esse nobis per se notam, quia licet hæc propositio: *Quod necessario habet existentiam actualem, est*, sic per se nota, quia auditis et perceptis utcumque terminis, statim apparet inclusio prædicati in subjecto: tamen (si quis recte consideret) illa propositio est per se nota, ut includit conditionem. Quia ex vi illius non affirmatur absolute aliquod existere, sed est veluti conditionalis, *si habet existentiam, existit*. Ut ergo absolute et in actu exercito significetur illud subjectum existere, de secundo adjacente (ut adiunt) oportet, ut aliunde supponatur id de quo est sermo, necessario habere existentiam actualem. Sic ergo licet nos significemus nomine Dei rem quandam, quæ necessario est, non est per se notum esse, quia non est per se notum illud, quod illa voce significamus, esse rem veram et non fictam. Quando autem demonstratur aut aliter ostenditur veritas illius propositionis, simul demonstratur significatum illius nominis Dei esse verum et non fictum.

10. *Conclusio tertia.* — Dico tertio: De fide est, Deum habere ex se existentiam non receptam ab alio. Hæc consequens ad duas præcedentes, et in ordine ad nos est prior illis, ut in citato loco Metaphys. ostendi. Nos enim prius probamus, esse aliquod ens habens ex se existentiam non receptam nec causatam ab alio; et inde concludimus ens esse necessarium in existendo, et esse unum tantum, et esse Deum. Et licet in re ipsa non est prius neque posterior, quia sunt idem tamen si secundum ratio-

nem loquamur, hæc veritas sequitur ex præcedenti, quia hæc ultra præcedentem solum addit negationem dependentiæ ab alio, seu causalitatis vel receptionis existentiae; positivum autem est prius negatione, et quasi fundamentum ejus. Deus ergo ita est, ut ex se summa necessitate sibi vendicet esse; hinc autem fit, ut illud esse ab alio non habeat, nec in eo a quoquam pendeat.

11. Quod vero attinet ad certitudinem fidei, cum hæc in re idem sint, licet a nobis distinguantur et diversis verbis declarentur, eisdem testimoniis, quibus probatur prior veritas, hæc etiam convincitur. Unde quod Deus dixit: *Ego sum qui sum*, perinde est ac si dixisset: *Ex me habeo Ego, ut sim*. Præterea sæpe scriptura docet, Deum nulla re indigere, neque ab alio dari posse, neque esse creatum, neque factum, imo ipsum esse factorem visibilium et invisibilium, ut in symbolo fidei legimus. Est ergo ens ex se habens esse. Tandem hoc sensu docet fides, dari in Deo quandam personam ingentam, quæ auctorem vel principium non habeat, ut infra tractantes de Trinitate videbimus; ergo eodem modo est de fide, Deum esse improductum ut Deus est. Præterea est ratio theologica, quia si haberet esse ab alio, vel haberet ab alio Deo, et ita essent plures Dii, vel ab alio meliori quam sit Deus, et sic iste non est Deus, vel ab alio inferiori, quod esse non potest, ut per se notum est.

12. *Dubium.* — *Resolvitur.* — Hic vero occurrebat difficultas de divinis personis, quæ recipiunt esse ab alia persona, quomodo possint esse verus Deus, si de ratione Dei est habere esse a se, et non ab alio. Sed de hoc in tractatu de Trinitate ex professo agendum est, libro secundo, capite secundo. Nunc breviter dicimus, hic solum esse sermonem de Deo ut Deus est, seu de divina natura ut sic; et hanc dicimus non esse factam, nec productam proprie in aliqua persona, licet in quibusdam sit communicata ab alia persona, quod non repugnat tali naturæ neque illius esse.

13. *Conclusio quarta.* — Dico quarto valde consentaneum fidei esse, posse naturali discursu demonstrari Deum esse, et hoc negare temerarium esset et errori proximum. Quoad hoc dicebam, videri posse aliquid addi per revelationem et doctrinam fidei, circa veritatem hanc; re tamen vera, si res attente consideretur, solum additur nova certitudo vel peculiaris modus cognoscendi. Nam si verum est, ut revera est, ratione naturali demonstrari Deum esse, eadem ratione ostenditur hoc esse demonstra-

bile et cognoscibile naturaliter, nam ab actu ad potentiam bona est illatio: si ergo demonstratur, demonstrabile est et cognoscibile naturaliter. Item lux se ipsam manifestat, et qui vere scit etiam scit se scire; si ergo ratione naturali scimus Deum esse, etiam scimus nos hoc scire et demonstrare. Ergo etiam quoad hanc partem nihil docet fides, quod ratio non ostendat.

14. Quod autem hoc ad doctrinam fidei pertineat, ut in assertionem dicitur, docet aperte D. Thomas 1. contra gentes, cap. 11 et 12. Ubi contrariam doctrinam erroneam appellat, idemque censent communiter expositores D. Thomæ, quos ego in Metaphys. secutus sum. Quia hoc videntur satis clare docere Paulus et Sapiens locis citatis.

15. *Aliquorum expositio.* — Non desunt autem moderni, qui hanc probationem ex illis locis ut frivolam rejiciant, quia putant satisfieri testimonio Pauli et Sapientis, dicendo posse veritatem hanc ex creaturis multum suaderi et cum magna probabilitate, etiam si assensum evidentem non efficiat. Quia illa persuasio est satis, ut sint inexcusabiles, quia non assentiuntur vel Deum non glorificant ut verum Deum, et ut dicatur hæc veritas manifestari, notificari aut conspici modo humano ex creaturis.

16. *Rejicitur.* — Sed non probo expositionem. Primo, quia verba sunt valde clara in omni proprietate intellecta, et materia non obstat, imo juvat, ut proprietas verborum teneatur. Item Sapiens non est contentus uti verbo *videndi* sed addidit: *Cognoscibiliter videri poterat.* Paulus autem tot verba repetit, quæ claram cognitionem significant, ut non possit convenienter limitari; nam primo vocat *notum Dei*, ubi Anselmus: *Notum Dei* (inquit) *est, quod naturali ingenio sciri potest de Deo. Hoc autem de Deo naturaliter sciri potest, quod ipse sit Deus.* Unde addit Paulus: *Hoc esse manifestum, et quod Deus illis manifestavit.* Deinde addit *intellecta conspici*, ubi Hieronymus: *Tam evidenter* (inquit) *intellecta sunt, ut conspici dicantur.* Item insinuant ibi Chrysostomus et Græci et clarius Beda cum Augustino, cujus varia loca refert, estque optimus tractatus secundus in Joan: *Deus* (inquit) *potest inveniri per creaturam evidenter, dicente Apostolo: Invisibilia enim ipsius, etc.* Idem optime in libro soliloquiorum, c. 31, et lib. 10. confession., cap. 6.

17. *Communis sententia.* — Præterea est hæc communis sententia Patrum, ut constat

ex Dionysio, cap. 7, de Divinis nominibus, Chrysostomo homilia 9 et 10 ad populum, Gregorio lib. 29, Moralium, cap. 2 in id Job. 36: *Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.* Ubi idem testatur Hieronimus in Commentar. Job illi attributis. Idemque habet in Epistol. ad Galatas; idem sentit Damascenus 1. 4. de fide, cap. 1 et 2.; et Nazianzenus oratione 24., ubi ait de Patre, id est, de Deo, (ut est principium non productum, nec factum ab alio): *Insitam esse hominibus naturalem cognitionem*; ait vero esse a natura insitam, quia per naturalem discursum comparatur, ut ipse exposuit oratione 34, quæ est secunda de Theolog. Ubi interpres, pro discursu vel ratiocinatione, *conjectura assequi*, posuit; sed vox Græca proprie est sillogizare et ratiocinari; qualis autem hæc ratio sit, ex alio loco satis colligitur, scilicet, esse tam claram et apertam, ut ea ratione a natura insita dicatur talis conclusio, scilicet *Deum esse.* Idem plane docet Justinus ad quæstionem 6 a Gentibus propositam, et Athanasius oratione contra Idola, et Cyprianus de Idolorum vanitate, ubi hac ratione dicit, *Deum ignorari non posse*, et alii passim. Denique eodem modo sentiunt Scholastici, S. Thomas cum suis sectatoribus, Cajetanus, Ferrariensis, Capreolus et alii moderni, Alens. 1. p., qu. 2, M. 2, art. 1; Albertus in summa p. 1, qu. 17; Henricus in summa artic. 22, qu. 4; Marsilus 1. qu. 5, art. 1; Scotus Richardus et alii in 1, distinction. 2 et 3. Qui fere omnes fundantur in verbis Pauli, de quibus etiam videri possunt ibi Toletus et Pereira, qui constantissime hanc intelligentiam confirmant.

18. Ego vel maxime, quod scripturæ sanctæ sæpe utuntur argumento ex creaturis desumpto ad confundendos idololatrias et gentiles agnoscetes verum Deum, ut videre maxime licet in Psalmis præsertim 18, 88, 140, 148 et in 113 ab illis verbis: *Nequando dicant gentes, ubi est Deus eorum? Deus autem noster in cælo, omnia quæcumque voluit, fecit.* In libro etiam Job, a cap. 38. Deus ipse ex operibus suis, quæ latissime recenset, seipsum demonstrat. Unde Paulus Act. 14, inquit: *Non sine testimonio reliquit semetipsum, dans eis pluvias, etc.* Sentiens illud esse efficacissimum testimonium, ut ignorantes Deum vel ipsum non colentes, reddantur inexcusabiles. Unde, Act. 17, prædicaturus Atheniensibus, tacite arguendo, supponit Deum esse, ita ut non possent resistere: *Deus* (inquit) *qui fecit mundum et omnia, quæ in eo sunt, hic cæli et terræ cum sit Dominus, etc.* Reputabat ergo Paulus tam evidens testimo-

nium hoc creaturarum, ut ethnici ipsi contradicere non possent. Tandem posset hoc ostendi afferendo demonstrationem, sed hoc fuse prestitimus disputatione 29 Metaphysicæ.

19. *Objectio.* — Solum posset objici, quia quæ evidenter demonstrantur negari non possunt; at multi negarunt Deum esse, etiam ex his qui sibi sapientes videbantur, et Philosophorum rationes intellexisse, ut referunt Cicero 1 de natura Deorum, Plutarchus lib. 1 de Placit. Lactantius libro 1 de divin. Institut. et alii. Ergo signum est, rationes illas non esse evidentes: item ut homines ductu rationis teneantur assentiri Deum esse, non est necessaria demonstratio, alias pauci possent habere illum assensum, quia pauci sunt qui philosophicis discursibus intendunt, et pauciores qui illorum vim penetrent: ergo non oportet intelligere Scripturam de cognitione evidente, sed de illa, quæ ad operandum humano modo sufficiat. Tandem alias quomodo sapientes christiani philosophi poterunt habere fidem hujus veritatis, si illius habent evidentiam?

20. *Ad primam partem respondetur.* — Ad primum respondeo primo, non negasse veritatem hanc demonstratam, nisi qui attente illius demonstrationem considerare noluerunt, aut non potuerunt: vel ex defectu doctrinæ et ingenii, vel ex aliqua nimia cupiditate, qua præsertim obcæcantur politici nostri temporis, qui in Atheismum declinant. Secundo dicimus, non omnem demonstrationem esse æque facilem et notam: aliqua enim est vera demonstratio quia, quæ de se intellectum bene dispositum convincit: non est tamen tam clara, quin protervus possit resilire; semper tamen hoc provenit ex aliqua cæcitate mentis nolentis considerare vim præmissarum vel illationis. Unde Nazianzenus, orat. 2 Theol.: *Nimis* (inquit) *absurdus et præposterus est, qui non cedit argumentis naturalibus, et inficiatur Deum esse.*

21. *Ad alteram partem satisfi.* — Ad secundum respondemus primo, ideo Deum providisse, ut homines fide potius quam naturali discursu ambularent, quia ille infirmus est, et non potest omnibus esse communis. Secundo dico, si fingamus homines in pura natura sine fidei revelatione, necessarium fuisse ut vulgus hominum ignorantium et simplicium crederet suis majoribus, quod in hac veritate esset facillimum et conveniens: facile quidem, quia licet non posset omnibus res esse perfecte nota, tamen ipsa veritas pro-

posita cum aliquali declaratione ex effectibus notissimis, est per se credibilis ac valde probabilis; conveniens autem esset, quia in re tam gravi non expediret unumquemque de populo duci suo solo judicio et apparenti verisimilitudine, oportere ergo sapientibus et majoribus fidem habere. Talis autem fides remote niteretur in certa assertionem aliorum, quæ non posset esse ita certa, nisi esset etiam evidens.

22. *Ad 3 partem objectionis respondetur.* — De tertia objectionem non est hic dicendi locus. Breviter ergo dico, certitudinem fidei esse majorem quam sit certitudo genita ex demonstratione, quod Deus sit, et ex hac parte potest philosophus christianus per fidem credere, Deum esse, firmiter quam per suam scientiam. Non eliciendo unum actum, qui habeat evidentiam scientiæ et certitudinem fidei (ut quidam dicunt, id enim impossibile est, cum illæ proprietates sint diversorum ordinum, naturalis et supernaturalis, et sint ex diversis motivis, quæ sufficiunt ad actus speciem diversos); sed eliciendo actus plures, quorum unus liber est quoad specificationem, alter necessarius; unus evidens, alius obscurus ex ratione sua, quia illa major certitudo non ex claritate est, sed ex motivo obscuro, accedente voluntate. Et ideo unus manet semper actus scientiæ naturalis, alter vero actus supernaturalis fidei, sive actus illi possint simul exerceri, sive tantum diversis temporibus, quod ad præsens nihil refert.

CAPUT II.

AN ESSE DEI SIT DE ESSENTIA DEI.

1. *Nemo potest Deum quidditative in hac vita cognoscere.* — Supponimus esse impossibile, hominem in hac vita mortali vel omnino extravisionem claram Dei ipsum quidditative cognoscere, ut libro secundo latius ostendemus. Multo ergo impossibilius hoc est homini per solam rationem naturalem aut per solam fidem Deum cognoscenti, quia ratio naturalis non attingit omnem perfectionem Dei, nec formare potest conceptum Dei, prout est in se; fides autem obscure proponit Deum et sub velamine creaturarum, et ideo dicitur ejus cognitio esse per speculum et in ænigmate, non prout Deus in se est. Hinc ergo fit, ut vix possit homo describere aut eloqui quid Deus sit, quia minus potest homo explicare quam concipere; at mente satis concipere non potest, quid Deus